

ศึกษาวิเคราะห์พุทธกิจการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7

จรรุญ เวชกามา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Email: journalsaket@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1) เพื่อศึกษาพุทธกิจของพระพุทธเจ้า 2) เพื่อศึกษาการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7 และ 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7, ศึกษาวิจัยโดยการค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า พุทธกิจเป็นกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญหรือการงานที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นปกติหรือเป็นกิจวัตรในแต่ละวันและปฏิบัติตลอดระยะเวลา 45 พรรษา มีทั้งหมด 5 อย่าง ซึ่งการปฏิบัติพุทธกิจนี้ ถือเป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ที่มีต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหมือนกันทุกพระองค์ โดยอาศัยพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระกรุณาคุณเป็นที่ตั้ง พุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7 พระพุทธองค์ทรงมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่มีความเหมาะสมกับเหตุการณ์หรือบริบทของผู้ฟัง เช่น เป็นการแสดงแบบง่าย ๆ ในลักษณะสนทนา ถาม-ตอบ หากแสดงแก่ผู้ฟังหลายคนก็มีรูปแบบเป็นทางการมากกว่า เช่น การให้โอวาทภิกษุหลายรูป การแสดงธรรมในธรรมสภา เป็นต้น

คำสำคัญ: พุทธกิจ; การประกาศพระพุทธศาสนา; พรรษาที่ 7 ของพระพุทธเจ้า

An Analytical Study on the Buddha's Task for Disseminating Buddhism in Seventh Year

Jaroon Vejakama

Mahamakut Buddhist University Roiet Campus

E-mail: journalsaket@gmail.com

Abstract

The objectives of the thesis were: 1) to study the Buddha's task, 2) to study the dissemination of Buddhism in seventh year, and 3) to analyze the dissemination of Buddhism in seventh year. It has been carried out with qualitative research methodology, of which its sources include The Tipitaka, relevant researches and other texts to supplement it.

The results of the research were found that: Buddhism refers to the activities that the Buddha performed, the Buddha's work done five normal or routine each day, and practice throughout the 45 years of the Buddhist practice. It is the duty of the Buddha in the past, present and future to all angels and men alike. By virtue is your wisdom As a matter of fact, the Buddha is ready for his own benefit. His ministry has been completed. And the grace of mercy is your main virtue, so it is for the benefit of others. Buddhism for the benefit of others.

The announcement of Buddhism in the 7th birthday after the show of the miracle to appear. The Supreme Patriarch Mahamudra comes from a stately temple at the top of the tree. Step on the right foot of the mountain. Then left foot step foot stepped. Ascended to the altar at the temple. Which is the inscription of Indra. Under the umbrella In paradise To display the sermon, please mother Buddha. The tradition of the Buddha in the past. The Prophet sallallaahu's sermon, the devil

and the dead at Wat Daengpipip for 3 months, will return to the world on the day of the Buddhist Lent. The Buddha showed the Metaphysics 7 scriptures satisfy the mother to achieve the mother of the motherhood of the mother. And will advance to nirvana eventually.

Buddhist analysis in the announcement of Buddhism in the 7th Buddhist mission in the Buddhist mission statement. The Buddha is to rely on this knowledge as a guarantee of the confidence of the disciples, disciples, listeners or sermons that he has enlightened the Four Noble Truths by realizing that this suffering causes suffering. This sorrow this practice to sorrow. This is the cause of defilement. This is the practice of the fire.

Keywords: The Buddha's duty; Propagation of Buddhism; The Seventh Year of the Buddha

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับมนุษย์ในศาสนาต่างๆ มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้าง แม้เป็นศาสนาแบบอเทวนิยมแต่ก็ไม่ปิดกั้นในด้านของความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่เหนือสามัญวิสัย โดยเฉพาะในเรื่องของเทวดานั้น ชาวพุทธสามารถมีความสัมพันธ์กับเทวดาได้โดยวางท่าที่แห่งเมตตาต่อกันมีไมตรีจิตร่วมกัน ต่างทำหน้าที่ของตนให้ดี ดังที่พระเทพเวที ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า อาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของเทวดาและเหตุผลเกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับเทวดาด้วยท่าที่ที่ผิดดังกล่าวนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งผลเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ่อนวอนหรือบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่คือการวางท่าที่แห่งเมตตา มีไมตรีจิตร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ หรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏ และในฐานะที่โดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมระดับสูง พร้อมทั้งให้มีหน้าที่แห่งการไม่วุ่นวาย ไม่ก้าวร้าว แทรกแซงกันโดยต่างก็เพียรพยายามทำกิจของตนไปตามหน้าที่ (ประยูร ปยุตโต, 2531 : 47) ในการประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมสอนทั้งเทวดาและมวลมนุษย์จนได้รับการยกย่องถวายพระนามว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นศาสดา

ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (วิ.มหา. 12/19/391) พระพุทธคุณบนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้ามีความสัมพันธ์กับเทวดาอยู่เป็นประจำ โดยมีความสัมพันธ์แบบไม่ตรีจิตต่อกันและเป็นการอนุเคราะห์ต่อเทวดาด้วยการแสดงธรรมตอบปัญหาธรรมแก่เทวดา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏหลายแห่งว่า เทวดามาเข้าเฝ้าและทูลถามปัญหา เช่น สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ได้ประมวลเรื่องเทวดาเอาไว้ เรียกว่า เทวดาสังยุต หมายถึง การประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับการถามปัญหาหรือการสนทนาธรรมระหว่างเทวดากับพระพุทธเจ้า เช่น พระสูตรว่าด้วยการข้ามโอชะ สรุบใจความว่า เทวดาตนหนึ่งมีวรรณงดงามยิ่งนักเปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตะวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระองค์ทรงข้ามโอชะได้อย่างไร” พระผู้มีพระภาคตอบว่า “ผู้มีอายุเราเองเมื่อไม่พัก ไม่เพียร จึงข้ามโอชะได้” (ส.ส. 15/1/1-2) การตอบปัญหาเทวดานั้น มีปรากฏในพระสูตรหลายแห่งที่เป็นภาษิตสั้นๆ แต่มีเนื้อความจับใจ เช่น วนโรปสูตรว่าด้วยการปลุกป่า เทวดาทูลถามว่า บุญย่อมเจริญ ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อแก่ชนเหล่าไหน ชนเหล่าไหนดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ชนเหล่าใดปลุกสวนอันนารีนรมย์ ปลุกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์แน่นอน (ส.ส. 15/47/61)

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติพุทธกิจที่เป็นประโยชน์ต่อเทวดาและมวลมนุษย์มิได้ขาดซึ่งปรากฏในพุทธกิจ 5 ประการ (สุริย์ มีผลกิจ, 2551 : 43) คือ **พุทธกิจข้อที่ 1** เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาตเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น บางครั้งเสด็จพระองค์เดียว บางครั้งแวดล้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ การเสด็จออกบิณฑบาตนี้เป็นโอกาสที่จะได้พบปะกับประชาชนระดับต่างๆ และทรงแสดงธรรมโปรด **พุทธกิจข้อที่ 2** เวลาบ่าย พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลต่างๆ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตที่เดินทางมาเพื่อทูลถามปัญหาและฟังธรรม **พุทธกิจข้อที่ 3** เวลาหัวค่ำ ทรงให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541 : 30) กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์และทรงแนะนำหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมซึ่งพระภิกษุที่มาเข้าเฝ้านั้น บางพวกมาทูลถามปัญหา บางพวกมาทูลขอกรรมฐาน บางพวกมาทูลขอฟังธรรม **พุทธกิจข้อที่ 4** เวลาเที่ยงคืน ตอบปัญหาเทวดา คือ เหล่าเทวดาในหมื่นโลกธาตุต่างพากันเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาตามที่เตรียมมา พระพุทธเจ้าก็ทรงตอบปัญหาแก่เทวดาเหล่านั้น **พุทธกิจข้อที่ 5** เวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูหมู่สัตว์ที่จะ

เสด็จไปโปรดด้วยพุทธญาณ (ที่.สี.อ. 1/4/45-47) พุทธกิจ 5 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญนี้ ข้อ 3 และข้อ 5 เป็นช่วงเวลาที่ทรงให้โอกาสแก่พุทธบริษัท 4 ที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิตเข้าเฝ้า ถวายทาน ฟังธรรม ถวายปัญหา เพื่อนำหลักธรรมไปแก้ปัญหาคีรีต (รังษี สุทนต์, 2554) และเพื่อนำธรรมไปปฏิบัติสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน พระพุทธเจ้าทรงให้ความอนุเคราะห์แก่เทวดาทุกหมู่เหล่าด้วยธรรม ในพุทธกิจข้อ 4 ทรงเปิดโอกาสให้เทวดาเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาและตอบปัญหาเทวดา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

การวิจัยนี้ จึงมุ่งเน้นเพื่อศึกษาพุทธกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพรรษาที่ 7 เพื่อจะได้ทราบถึงวิธีและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้แสดงแก่พุทธมารดาและเทวดาทั้งหลาย และเพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้สนใจทั่วไปในการศึกษาค้นคว้าที่จะนำไปเผยแผ่และประพฤติปฏิบัติ สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยสามารถจัดลำดับ ดังนี้

ขั้นสำรวจข้อมูล

1) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องศึกษาวิเคราะห์พุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7

2) สำรวจเอกสารเอกสารงานวิจัยที่มีผู้รู้เขียนและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525

2) รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถาฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์ วิเสสต่างๆ และจัด ลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่อง เหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท

3) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิเคราะห์พุทธ
กิจการประกาศพระพุทธศาสนาในพระราชที่ 7

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1) นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ประเภท ศึกษาวิเคราะห์พุทธกิจการ
ประกาศพระพุทธศาสนาในพระราชที่ 7 มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2) ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับพุทธ
กิจการประกาศพระพุทธศาสนาในพระราชที่ 7

ขั้นนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนา
วิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. พุทธกิจ 5 อย่าง ที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นนิจ ประกอบด้วย

ปุเรกัตตกิจ คือ กิจก่อนเสวยภัตตาหาร พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จลุกขึ้นแต่
เช้า ทรงกระทำบริกรรม พระสรีระ มีล้างพระพักตร์ เป็นต้น เพื่ออนุเคราะห์อุปัฏฐาก
และเพื่อความผาสุกแห่งพระสรีระ ทรงยับยั้งอยู่เหนืออาสนะอันสงัดจนถึงเวลา
ภิกขาจาร พอได้เวลาภิกขาจาร ก็ทรงนุ่งอันตราวาสก ทรงคาดประคดเอว ห่มจีวร ถือ
บาตร บางวันก็เสด็จเพียงพระองค์เดียว บางวันก็แวดล้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไป
บิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม บางคราวเสด็จเข้าไปตามปกติ บางคราวเสด็จไปด้วย
ปาฏิหาริย์เป็นอันมาก พวกมนุษย์เหล่านั้นย่อมรู้ว่า วันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไป
บิณฑบาตในที่นี้ มนุษย์เหล่านั้น นุ่งห่มเรียบร้อย ถือเครื่องสักการะมีของหอมและ
ดอกไม้ เป็นต้น ออกจากเรือนดำเนินไปตามท้องถนน บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยของ
หอมและดอกไม้ด้วยความเคารพแล้วทูลขอว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรด
ประทานภิกษุแก่พวกข้าพระองค์ 10 รูปบ้าง 20 รูปบ้าง 100 รูป เป็นต้น แล้วรับบาตร
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปูอาสนะนุ่มถวายเป็นบิณฑบาตโดยเคารพ หลังจากเสวยพระ
กระยาหารเสร็จแล้ว ทรงตรวจดูสันดานของมนุษย์เหล่านั้น แล้วทรงแสดงธรรม บาง
พวกจะตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ บางพวกจะตั้งอยู่ในศีล 5 บางพวกจะตั้งอยู่ในโศดาปัตติ
ผล สกทาคามีผล และอนาคามีผล อย่างใดอย่างหนึ่ง บางพวกจะบวชแล้วดำรงอยู่ใน
พระอรหัตตอันเป็นผลเลิศด้วยประการใด ก็ทรงอนุเคราะห์มหาชนด้วยประการนั้น เสด็จ
ลุกจากอาสนะเสด็จกลับไปพระวิหาร ในเวลาเสร็จภัตตาหารของภิกษุทั้งหลาย อุปัฏฐาก
ก็จะกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงจะ
เสด็จเข้าพระคันธกุฎี

ปัจฉาภัตตกิจ ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำกิจก่อนเสวยอาหารอย่างนี้ แล้วก็ประทับนั่งที่หน้าพระคันธกุฎี ทรงล้างพระบาท ให้โอรวาทภิกษุสงฆ์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด' การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก การได้อัตภาพเป็นมนุษย์หาได้ยาก การถึงพร้อมด้วยศรัทธาหาได้ยาก การบรรพชาหาได้ยาก การฟังธรรมหาได้ยากในโลก ภิกษุบางรูปทูลถามกรรมฐานกับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ประทานกรรมฐานอันเหมาะสมแก่ความประพฤติของภิกษुरुูปนั้น ภิกษุแม่ทั้งหมดถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วไปยังที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันของตน บางพวกไปป่า บางพวกอยู่โคนไม้ เป็นต้น บางพวกไปภพของท้าวจตุมหาราชบางพวกไปภพของท้าววสวัตตี

ปุริมยามกิจ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงทำปัจฉาภัตตกิจให้เสร็จอย่างนั้นแล้ว ถ้าทรงประสงค์จะสรงสนานพระกาย ก็เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าสู่ซุ้มสำหรับสรงสนาน ทรงรดพระกายด้วยน้ำอันอุปัฏฐากจัดถวาย แม้พระอุปัฏฐากก็นำเอาพุทธอาสน์มาลาดถวายในบริเวณพระคันธกุฎี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนั่งอันตรวาสก 2 ชั้น ที่ยอดเยี่ยมแล้ว ทรงคาดประคตเอว ทรงครองอุตตราสงฆ์ แล้วเสด็จมาประทับ ณ พุทธอาสน์นั้น ทรงเร้นอยู่ครู่หนึ่งลำพังพระองค์ ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายมาจากที่นั่นไปยังที่เฝ้าพระศาสดา บรรดาภิกษุเหล่านั้น ทรงยับยั้ง แม้อดพยายามต้น ปุริมยามกิจ กิจในยามต้นมีดังกล่าวแล้วนี้

มัชฌิมยามกิจ เวลาเสร็จกิจในยามต้น เมื่อภิกษุทั้งหลายถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไป เทวดาทัวหมื่นโลกธาตุ เมื่อได้โอกาสจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถามปัญหาขั้นที่สุดแต่อักษร 4 ตัวตามที่แต่งมา พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงวิสัยนาปัญหาแก่เทวดาเหล่านั้น ทรงยับยั้งอยู่ตลอดมัชฌิมยาม ซึ่งกิจในมัชฌิมยาม มีดังกล่าวนี

ปัจฉิมยามกิจ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแบ่งปัจฉิมยามเป็น 3 ส่วนหรือ 3 ช่วงเวลา แล้วทรงยับยั้งส่วนที่ 1 ด้วยการเดินจงกรม เพื่อทรงปลดเปลื้องความเมื่อยพระวรกายที่ประทับนั่งมาก ตั้งแต่เวลาก่อนเสวยอาหาร ในส่วนที่ 2 เสด็จเข้าไปพระคันธกุฎี ทรงมีพระสติและสัมปชัญญะบรรทมตะแคงข้างขวา ในส่วนที่ 3 เสด็จลุกขึ้นประทับนั่ง ตรวจสอบสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุเพื่อทอดพระเนตรบุคคลผู้ได้กระทำบุญญาธิการไว้ด้วยทานและศีล เป็นต้น ในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในปางก่อนเพื่อที่จะได้เสด็จไปโปรดและเป็นการสังคัมสงเคราะห์แก่ผู้มีบุญญาธิการนั้นๆ ปัจฉิมยามกิจ กิจในปัจฉิมยาม มีดังกล่าวนี

2. การประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7 การประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสำรวมพระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังเช่น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ มีนักบวชอาชีวกผู้หนึ่งชื่อว่าอุปกะ เดินสวนทางมาเพียงพบเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธานุภาพมีพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจตรงเข้าไปสนทนาด้วย ภายหลังจากนั้นเขาไปใช้ชีวิตฆราวาสแต่งงานมีครอบครัวแล้วเกิดความเบื่อหน่าย ได้กลับมาขอบวชประพฤติธรรมกับพระพุทธองค์และบรรลุธรรมได้ในที่สุดหรือแม้แต่อุปติสสปริพาชกที่เข้ามาบวชเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในนามอุโฆษเป็นที่รู้จักกันว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็เพราะเลื่อมใสในอิริยาบถที่สำรวมเยี่ยงสมณะของพระอัสสชิเถระเป็นจุดเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีหลายรูปแบบ แต่เมื่อรวบรวมตามที่ปรากฏโดยส่วนมากแล้ว นับจำนวนได้ 7 วิธีด้วยกัน ดังนี้

1) **อุปนิสินกถา** แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึงการนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนาดังนั้น เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจง ให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธี ตรงกับที่ท่านโบราณอาจารย์กล่าวว่า นั่งจับเข่าคุยกัน บรรยายากศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย

2) **ธัมมิกถา** (หรือ ธรรมกถา) แปลว่าถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม หมายถึงการบรรยายหรืออธิบายธรรมเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นทางการ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว ในปัจจุบัน ได้แก่ การแสดงธรรมการปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น

3) **โอวาทกถา** แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวสอน หมายถึงการให้คำแนะนำ ตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือน ทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ไม่ทำชั่ว ให้ละความชั่ว

ให้ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้ซึ่งตามปกติจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในโอกาสสำคัญ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ 3 ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เอาละ บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด เป็นต้น

4) **อนุสาสนิกถา** แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง หมายถึงคำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสหัสธรรมิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรีรวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด ดังเช่น ที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมีสภาระก็ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาระก็ต้องออกไป” เป็นต้น เนื้อหาสารธรรมโดยส่วนมาก จะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทอยู่เนืองๆ

5) **ธัมมสากัจฉากถา** (หรือเขียนว่า ธรรมสากัจฉากถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึงการสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาสเพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณี ปัจจุบันนอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้วอาจเรียกว่า การอภิปรายธรรม การเสวนาธรรม โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟังอีกด้วย

6) **ปุจฉา-วิสัชนากถา** แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่นๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้นๆ แล้ว เพื่อทดสอบความเข้าใจของผู้ฟัง เช่น เมื่อทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “พวกเธอเข้าใจข้อความตามที่กล่าวมาอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยงเมื่อพระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “ไม่

เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ก็ตรัสถามต่อไปว่า “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า” พระปัญญาวัคคีย์ทูลตอบว่า “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสนำไปสรุปลงถึงความเป็นอนัตตาทว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา” ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้ เป็นต้น

7) **ธัมมเทศนาถา** (หรือเขียนว่า ธรรมเทศนาถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั้นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีไช้ประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพระสูตรต้นปิฎกนอกจากนี้ ในปัจจุบัน ยังมีการจัดแบ่งประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลายประเภท เพื่อให้เห็นภาพชัด ขอนำข้อความที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในเอกสาร “เค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” มาเสนอต่อต่อไปนี้ โดยทั่วไปคำว่า การเผยแผ่นั้น มักจะเข้าใจกันเสียแต่ว่าเป็นการทำให้ได้ยินได้ฟังโดยเฉพาะ คือการเทศนาสั่งสอน นั้นนับว่ายังไม่สมบูรณ์ งานเผยแผ่ทำนองนี้นับรวมเข้าในองค์ปริยัติล้วนๆ ยังไม่สามารถจับใจคนผู้จะรับได้เต็มเปี่ยม จักต้องขยายออกไปถึง การเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติธรรมและปฏิบัติวัตรด้วย จึงจะครบถ้วน ในที่สุดจะได้หลักแห่งการเผยแผ่ที่สมบูรณ์ดังนี้

3. วิเคราะห์พุทธกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาในพรรษาที่ 7 พุทธกิจ

ในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงอาศัยพระญาณนี้เป็นหลักประกันความมั่นใจของพุทธสาวกหรือผู้ฟังพระธรรมเทศนาว่า พระองค์นั้นได้ตรัสรู้อรุณรังสี 4 ประการ โดยรู้ประจักษ์ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุเกิดแห่งอาสวะ นี้ความดับอาสวะ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ” เพราะรู้เห็นโดยประจักษ์อย่างนี้ จิตหรือพระทัยของพระองค์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย มีพระญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว คือ สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์แล้ว ซึ่งหากใครก็ตามปฏิบัติตามหลักพระธรรมที่พระองค์ตรัสเทศนาสั่งสอนด้วยความเพียรพยายามก็จะสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้เช่นกัน นอกจากนี้ ในการบำเพ็ญพุทธกิจด้านการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์นั้น พระองค์ทรงกำหนดหลักการและวิธีการในการทำหน้าที่ดังกล่าวเพื่อให้มีวิธีการในการประเมินผลที่ลงตัวไว้แต่ต้น พร้อมด้วยการสรุปผลไว้ก่อนที่จะเสด็จไปสอนธรรมทุกครั้ง ดังนี้

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดเป็นพุทธกิจที่สำคัญที่ทรงกระทำเป็นประจำวันในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเรียกว่า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ 5 ประการ

มิใช่แต่เพียงเท่านั้น การแสดงพระธรรมเทศนาประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมกถาหรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะการสอนที่ดีตามแนวพุทธจริยาหรือตามหลักเทศนาวิธี 4 ประการ ซึ่งเรียกว่า พุทธลีลาในการสอน 4 ดังนี้

1) **สันทัตสนา** การชี้แจงให้เห็นชัด คือ เมื่อพระองค์จะทรงสอนอะไร ก็ทรงชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง รู้เรื่องราวที่พระองค์ทรงแสดงเหมือนจูงมือไปดูให้เห็นประจักษ์กับตา ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดความประทับใจเพราะตามปกติแล้วจะเป็นใครก็ตาม เมื่อสามารถพูดให้คนอื่นรู้เรื่องในบางกรณีได้ ก็จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้ฟังว่า ผู้พูดผู้สอนมีความรู้ในเรื่องที่พูดที่สอนจริง เป็นเหตุให้เกิดความเคารพ

2) **สมาทปนา** การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ เมื่อทรงชี้แจงให้เห็นชัดแล้วก็จะตรัสพระวาจาจูงใจให้เห็นจริง เป็นความจริง ดีจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและพร้อมที่จะนำไปปฏิบัติ โดยสิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็ทรงแนะนำหรือบรรยายให้เขาซาบซึ้งเห็นคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากรลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติโดยเร็วพลัน

3) **สมุตเตชนา** การเร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ พร้อมกับที่ตรัสพระวาจาจูงใจให้เห็นจริงนั้น พระองค์ก็จะตรัสเสริมเร้าใจให้แกล้วกล้า ปลุกเร้าใจผู้ฟังให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งานไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยากลำบากใดๆ

4) **สัมปหังสนา** การปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ พร้อมกับที่ตรัสอธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ตรัสจูงใจให้อยากปฏิบัติ ตรัสปลุกเร้าใจให้กล้าหาญที่จะปฏิบัติ พระองค์ก็ยังตรัสพระธรรมเทศนาในลักษณะทำบรรยายภาศให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ เป็นการบำรุงจิตใจของผู้ฟังให้แจ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จอันเป็นคุณประโยชน์ที่จะได้จากการปฏิบัติอีกด้วย

รูปแบบการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ได้จำกัดเฉพาะการเทศน์หรือการบรรยายธรรมเท่านั้น แตกต่างจากปัจจุบันที่เมื่อกล่าวถึงการเทศน์ก็มักจะนึกถึงภาพทนายทนาย ทายิกา อารามธรรม พระสงฆ์จับตาละปิดให้ศีล บอกศักราช แสดงธรรม หาก

รักษารูปแบบอย่างเคร่งครัดก็เป็นการจับคัมภีร์โบราณแสดงธรรม หรือหากเป็นการแสดงแบบปุจฉา-วิสัชนา ก็มีการสมมติผู้แสดงธรรมด้วย ทำให้เรื่องที่มีตามธรรมชาติกลายเป็นเรื่องของแบบแผนและธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งมีข้อเสียคือทำให้เสียเวลาในการเตรียมมาก และติดในรูปแบบจนกลายเป็นความยึดมั่นถือมั่น พุทธบริษัทควรได้ยึดรูปแบบการแสดงธรรมในสมัยพุทธกาลเป็นที่ตั้ง

สรุป

ลักษณะการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1) **อุปนิลินิกถา** การนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น 2) **ธัมมิกถา** การบรรยายหรืออธิบายธรรม 3) **โอวาทกถา** การให้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี 4) **อนุสาสนิกถา** คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู 5) **ธัมมสภาัจฉากถา** การสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน 6) **ปุจฉา-วิสัชนากถา** การเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ 7) **ธัมมเทศนากถา** การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีโทษประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์, ลีลาการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นการแสดงให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจน และมีผลทางจิตวิทยาคือมีความสนใจ แก่ล้าวกล้าร่าเริง และมีใจร่าเริงเบิกบาน

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). (2531). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*. กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รังษี สุหนต์. (2554). *พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). *พุทธประวัติ เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุรีย์ มีผลกิจ. (2551). *พระพุทธประวัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด.